

Sturen of volgen?

Fiscaal instrumentalisme bij pensioenen en lijfrenten

Rede

In verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van de
AEGON-leerstoel Fiscaal Pensioenrecht

Op 18 april 2005, 15.45 uur

Door

Dr. Herman M. Kappelle

Mijnheer de Rector Magnificus, geachte toehoorders,

Inleiding

Pensioenrecht mag zich de laatste jaren verheugen in een toenemende belangstelling. Niet alleen neemt het aantal gespecialiseerde pensioenadvocaten toe, ook de benoeming in de afgelopen jaren van hoogleraren pensioenrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Tilburg, respectievelijk de heren Lutjens, De Lange en Dietvorst is hiervan een teken. Met de leerstoel Fiscaal Pensioenrecht is de Vrije Universiteit niet alleen de eerste universiteit in Nederland die de civieljuridische en de fiscaaljuridische kant van het pensioenrecht als afzonderlijke leerstoelen in huis heeft, maar heeft zij er ook blijk van gegeven in te zien dat de fiscaaljuridische kant van pensioenen en oudedagsvoorzieningen inmiddels is uitgegroeid tot een volwassen en eigen tak van de pensioenwetenschap.

Oudedagsvoorzieningen en belastingen hebben alles met elkaar te maken. Dat komt door de zogenoemde omkeerregel zoals opgenomen in artikel 11, eerste lid, onderdeel c van de Wet op de loonbelasting 1964 en de regeling terzake van de uitgaven voor inkomensvoorzieningen, zoals opgenomen in artikel 3.124 van de Wet inkomstenbelasting 2001. Op grond daarvan zijn de voor oudedagsvoorzieningen betaalde premies aftrekbaar en zijn de te zijner tijd te ontvangen uitkeringen belast.

Sturen of volgen?

De Nederlandse belastingheffing wordt niet alleen ingezet als middel tot bekostiging van de overheidsuitgaven, maar ook als instrument voor het bereiken van niet-fiscale doelstellingen. Een recent voorbeeld op mijn vakgebied is de Wet aanpassing VUT/prepensioen en introductie levensloopregeling¹. Door het afschaffen van de fiscale faciliteiten voor VUT en prepensioen beoogt de regering de arbeidsparticipatie van ouderen te vergroten. In de memorie van toelichting bij het Belastingplan 2004 verwoordde de regering het als volgt; “De fiscale facilitering van stoppen met werken voor het bereiken van de leeftijd van 65 jaar is strijdig met doelstellingen gericht op de verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen”.²

De Rekenkamer concludeert in het rapport “Belastingen als beleidsinstrument”³ uit 1999 dat in Nederland vooral in de direct voorafgaande jaren het gebruik van fiscale stimuleringsmaatregelen is geïntensiveerd. Redenen voor deze toegenomen populariteit van dergelijke maatregelen zijn volgens de Rekenkamer het belang van een aantrekkelijk fiscaal vestigingsklimaat en het feit dat fiscale sti-

¹ Tweede Kamer 2003-2004, 29 760, nr. 2.

² Tweede Kamer 2003-2004, 29 210, nr. 3, blz. 11.

³ Tweede Kamer 1998-1999, 26 452, nr. 2.

muleringsmaatregelen, in tegenstelling tot subsidies, kunnen meelopen in een bestaande uitvoeringsorganisatie, te weten de Belastingdienst. In het rapport worden echter ook enkele kanttekeningen geplaatst. Fiscale stimuleringsregelingen kunnen afbreuk doen aan de klassieke functie van belastingheffing. Zij kunnen leiden tot een toenemende complexiteit van de belastingwetgeving en de uitvoeringspraktijk. Zij zijn door het open einde karakter moeilijk beheersbaar, zij onttrekken zich aan de parlementaire controle en zijn nog onvoldoende getoetst op hun effectiviteit.⁴

Ook de wetgever zelf geeft onomwonden toe dat met belastingwetgeving niet-fiscale doelstellingen worden nagestreefd. In de memorie van toelichting bij de Wet Inkomstenbelasting 2001 staat: “Met de belastingherziening worden ook niet-fiscale doelstellingen nagestreefd. Hiermee komt duidelijk tot uitdrukking dat het fiscale beleid niet op zichzelf staat, maar een geïntegreerd onderdeel vormt van het algehele - vooral financiële en sociaal-economische - overheidsbeleid”.⁵ De regering concludeert in dezelfde memorie van toelichting zelfs dat het beleid inzake de toepassing van fiscale instrumenten vooral in de afgelopen jaren is geïntensiveerd.⁶ Dit ondanks het feit dat onze huidige minister-president, toen hij nog financieel woordvoerder van de Tweede Kamerfractie van het CDA was, tijdens de behandeling van de Wet fiscale behandeling van pensioenen in november 1998 tijdens het wetgevingsoverleg zei; “De tweede pijler is eigenlijk het domein van het maatschappelijk middenveld. In die zin moeten wij ook de ruimte erkennen die het veld heeft om zelf tot afspraken te komen. De CDA-fractie heeft er dan ook op gewezen dat de overheid, juist gelet op die eigen verantwoordelijkheid van het veld, volgend en niet sturend moet zijn”.⁷ Ook hier is kennelijk sprake van voortschrijdend inzicht.

In deze rede wil ik met u stilstaan bij de effectiviteit van het fiscale instrumentalisme terzake van de wijzigingen in de fiscale behandeling van oudedagsvoorzieningen in de afgelopen twintig jaar. En dat zijn er heel wat geweest! Vanaf het begin van Brede herwaardering I⁸ – de grootscheepse wijziging van het fiscale regime voor onderhoudsvoorzieningen en spaarvormen - in 1989, is het tot op de dag van vandaag niet meer rustig geworden op dit vlak. Na Brede herwaardering I, inwerkingtreding 1992, volgde Brede herwaardering II⁹, inwerkingtreding 1995, de Wet fiscale behandeling pensioenen¹⁰, beter bekend als de Witteveen-wetgeving, inwerkingtreding 1999, de Wet inkomstenbelasting 2001 en heel recent de Wet aanpassing VUT/prepensioen en introductie levensloopre-

⁴ Tweede Kamer 1998-1999, 26 452, nr. 2, blz. 10.

⁵ Tweede Kamer 1998-1999, 26 727, nr. 3, blz. 8.

⁶ Tweede Kamer 1998-1999, 26 272, nr. 3, blz. 9.

⁷ Tweede Kamer 1998-1999, 26 020, nr. 24, blz. 11, r.k.

⁸ Tweede Kamer 1988-1999, 21 198.

⁹ Tweede Kamer 1992-1993, 23 046.

¹⁰ Tweede Kamer 1997-1998, 26 020.

geling¹¹. En dan heb ik het nog niet eens over de diverse meer of minder ingrijpende wijzigingen die via de jaarlijkse belastingplannen en de noodzakelijk gebleken Veegwetten zijn aangebracht.

Aan de hand van deze wijzigingen in het fiscale regime voor oudedagsvoorzieningen zal ik nagaan wat de motieven waren van de wetgever bij de wijzigingen, welke doelen hij beoogde hiermee te bereiken en of en in hoeverre hij deze doelen ook heeft bereikt. Daarbij zullen we zien dat dit maar zeer beperkt het geval is en dat wij ons wellicht eens moeten afvragen of de inzet van fiscale middelen ter sturing van gewenst gedrag op het terrein van de oudedagsvoorzieningen wel zo wenselijk is. Wellicht is de samenleving in zijn algemeenheid en de pensioenwereld in het bijzonder meer gebaat bij een periode van rust op het front van de wet- en regelgeving, zodat zij de stortvloed van wijzigingen van de afgelopen jaren fatsoenlijk kan absorberen. Ik heb bij het verkrijgen, verwerken en interpreteren van het cijfermateriaal dat ik gebruik ter ondersteuning van mijn betoog en conclusies dankbaar gebruik gemaakt van de expertise en contacten bij het CBS van mijn buurman dr. Jacques van Maarsseveen, van Maaïke van Asselt van het Centrum voor Verzekeringstatistiek en van dr. Henk Vording van de Universiteit van Leiden.

Een oratie leent zich niet voor een zeer diepgaande en uitgebreide beschouwing, alleen al door de beperkte tijd die beschikbaar is om hem uit te spreken en de diversiteit van het publiek, dat varieert van mede vakidioten, via geïnteresseerde leken, tot belangstellenden die meer voor de spreker komen dan voor de inhoud. De aanwezigheid van allen wordt overigens door mij op hoge prijs gesteld. Het voorgaande is dan ook geenszins bedoeld als waardeoordeel, maar slechts als constatering van een feit. Ik zal proberen om een ieder vandaag aan zijn trekken te laten komen door een verhaal te houden dat voor de vakidiot boeiend en tegelijkertijd voor de overige aanwezigen begrijpelijk is. Het vraagstuk dat ik vandaag aan de orde stel, is echter dermate interessant dat het diepgaander onderzoek verdient. Ik heb dan ook niet de illusie dat ik vandaag wetenschappelijk verantwoorde conclusies kan trekken en aanbevelingen kan doen. Wel denk ik een aantal grote lijnen en trends te kunnen schetsen, die in ieder geval een bepaalde oplossingsrichting rechtvaardigen. Ik zou deze oratie dan ook willen beschouwen als de opmaat tot verdergaand onderzoek op dit gebied dat ik van plan ben uit te voeren hier aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Ik zal nu beginnen met een korte schets van de fiscaliteit rond oudedagsvoorziening. Ik zal daarna aan de hand van een kort historisch overzicht aangeven hoe we uiteindelijk gekomen zijn tot waar we nu zijn. Daarbij zal ik aan de hand van enkele historische en statistische gegevens aangeven of en in hoeverre de wets-

¹¹ Tweede Kamer 2003-2004, 29 760.

wijzigingen structurele invloed hebben gehad op de omvang van de Nederlandse oudedagsvoorziening en de daarmee gemoeide belastingaftrek en –opbrengst. Op deze wijze kan in ieder geval een indicatie worden verkregen of de door de wetgever beoogde doelstellingen zijn gehaald. Aan de hand daarvan sluit ik af met enkele conclusies.

De fiscaliteit rond oudedagsvoorzieningen

De oudedagsvoorziening in Nederland rust op drie pijlers; de van staatswege verstrekte AOW (de eerste pijler), de op basis van een bij een werkgever getroffen pensioenregeling verkregen pensioenaanspraken (de tweede pijler) en de in privé afgesloten onderhoudsvoorzieningen (de derde pijler). Gezien mijn leeropdracht zal ik mij vandaag beperken tot de tweede pijler, het pensioen op basis van een pensioenregeling en de derde pijler, de in privé getroffen onderhoudsvoorzieningen.

Pensioen is een onderdeel van de arbeidsvoorwaarden. Als zodanig valt het in beginsel onder het fiscale loonbegrip, dat in artikel 10, eerste en tweede lid van de Wet op de loonbelasting 1964 ruim is geformuleerd. Op grond van het eerste lid van artikel 10 is loon al hetgeen uit een dienstbetrekking of een vroegere dienstbetrekking wordt genoten. Het tweede lid voegt hier aan toe dat tot het loon behoren aanspraken om na verloop van tijd of onder een voorwaarde een of meer uitkeringen of verstrekkingen te ontvangen. Ouderdomspensioen is een aanspraak op een periodieke uitkering onder de voorwaarde dat men op de pensioendatum in leven is. Nabestaandenpensioen is een aanspraak op een periodieke uitkering die ingaat ten gevolge van het overlijden van een werknemer of gewezen werknemer en die ten goede komt aan diens partner en/of ex-partner(s). Beide aanspraken vallen onder de definitie van het tweede lid van artikel 10 en behoren in beginsel dus tot het loon. Op deze hoofdregel wordt echter een zeer belangrijke uitzondering gemaakt in artikel 11, eerste lid, onderdeel c van de Wet op de loonbelasting 1964. Op grond van dit artikel behoren niet tot het loon aanspraken ingevolge een pensioenregeling, een en ander volgens de in of krachtens hoofdstuk IIB van die wet gestelde normeringen. Met andere woorden; indien en voor zo lang sprake is van een pensioenregeling in de zin van artikel 18 van de Wet op de loonbelasting 1964, zijn niet de daaruit voortvloeiende aanspraken belast, maar zijn de te zijner tijd uit hoofde van deze aanspraken te ontvangen pensioenuitkeringen belast. De belastingheffing sluit op die manier aan bij het moment waarop het pensioeninkomen feitelijk wordt genoten.¹²

De hoofdregel dat aanspraken belast zijn en de uitkeringen uit hoofde van die aanspraken niet, wordt voor wat betreft pensioenregelingen dus omgekeerd, zodat niet de aanspraak is belast, maar de daaruit voortvloeiende uitkeringen. Door

¹² Tweede Kamer 1998-1999, 26 727, nr. 3, blz. 45.

de gemiddelde werknemer wordt dit – hoewel fiscaal-technisch niet geheel juist – ervaren als de pensioenpremie is een aftrekpost die in eerste instantie fiscaal voordeel oplevert en pas na de pensioendatum tot heffing leidt.

Dat geldt evenzeer, of wellicht nog wel meer voor de uitgaven voor inkomensvoorzieningen. Uitgaven voor inkomensvoorzieningen is de term die in de Wet inkomstenbelasting 2001 wordt gebruikt voor wat in gewoon Nederlands de lijfrentepremieaftrek wordt genoemd. Lijfrenten zijn geen pensioen, maar in de derde pijler in privé opgebouwde oudedagsvoorzieningen. Uitgaven voor inkomensvoorzieningen zijn de op een belastingplichtige drukkende premies voor lijfrenten die dienen ter compensatie van een pensioentekort. Ook hier is in eerste instantie sprake van een aftrekpost en heffing over de te zijner tijd te ontvangen lijfrentetermijnen.

Het feit dat de premie aftrekbaar is, dan wel niet tot het loon behoort, is enerzijds aantrekkelijk voor de belastingplichtige en geeft anderzijds de wetgever de mogelijkheid sturend op te treden. Maatschappelijk of politiek gewenst gedrag kan worden bevorderd door fiscale faciliteiten zoals een aftrekpost toe te staan, maatschappelijk of politiek ongewenst gedrag kan worden tegengegaan door fiscale faciliteiten te beperken of af te schaffen, ik wees hier reeds op in mijn inleiding. De vraag die ik vandaag centraal wil stellen, is of en zo ja, in hoeverre, een dergelijke sturing voor wat betreft opbouw en omvang van oudedags- en onderhoudsvoorzieningen in Nederland structureel het gewenste effect heeft.

Lijfrente- en pensioen; een historisch overzicht

Lijfrenten bestonden reeds in 205 voor Christus. Dit blijkt uit een in 1903 gevonden Griekse inscriptie, die een besluit bevat van de Volksvergadering van de Klein Aziatische stad Milete.¹³ Actuarieel verantwoord werden ze toen Johan de Witt in de zeventiende eeuw de kansberekeningen maakte om de tarieven ervan te kunnen vaststellen. Pas na de invoering van het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941 werden ze fiscaal interessant, toen de premies tot een veel ruimer maximum dan voorheen aftrekbaar werden. Afhankelijk van de tariefgroep waarin een belastingplichtige viel kon voor een ongehuwde zonder kinderaftrek maximaal Hfl. 600 (€ 272), tot voor een belastingplichtige met kinderaftrek voor drie of meer kinderen Hfl. 1.800 (€ 816) per jaar worden afgetrokken.¹⁴ Afgezet tegen de ontwikkeling van het consumenten prijsindexcijfer is dat in huidige euro's ongeveer € 3.700 respectievelijk € 11.000¹⁵. De ruimere aftrekmogelijkheden leidden tot meer lijfrenten, met name bij de hogere sociale laag van de bevolking, die tot dan toe lijfrenten iets voor de minder bedeeden

¹³ D. Schaap en T. van den Berg, Johan de Witt een volmaakte Hollander, Bussum 1972.

¹⁴ Artikel 16 Besluit op de Inkomstenbelasting 1941, S 414.

¹⁵ Tweehonderd jaar statistiek in tijdreeksen 1800-1999, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen 2001, tabel 11.

vond.¹⁶ Hieruit blijkt dat het verlenen van een fiscale stimulans in de vorm van een aftrekpost inderdaad kan leiden tot het afsluiten van meer lijfrenten. De uiteringen uit hoofde van de lijfrenten werden belast als “opbrengst van roerend kapitaal”.¹⁷ Afkoop was mogelijk, de afkoopsom werd belast tegen het bijzondere tarief dat minimaal 15% en maximaal 37,5% bedroeg.

Wet op de inkomstenbelasting 1964

Bij de invoering van de Wet op de inkomstenbelasting in 1964 wordt het bedrag dat maximaal als persoonlijke verplichting kan worden afgetrokken aan lijfrentepremie gesteld op Hfl. 5.000 (€ 2.269) per jaar. In huidige euro's is dit ruim € 10.000.

Uit de memorie van toelichting blijkt dat de wetgever voor het beantwoorden van de vraag of en waarom iets aftrekbaar zou moeten zijn, aanknoopt bij de maatschappelijke opvattingen. Er moet sprake zijn van een periodieke druk op het inkomen en niet van een vermogensmutatie die het inkomen niet raakt.¹⁸

Daarom was bijvoorbeeld een afkoopsom van een lijfrente die werd betaald door een particulier bij hem niet aftrekbaar terwijl hij bij de ontvanger wel was belast. Termijnen van lijfrente die werden betaald door een particulier waren bij hem wel aftrekbaar. Daarover later meer.

Doel van de lijfrentepremieaftrek was oudedags- en gezinsverzorging, zo blijkt uit de behandeling in de Eerste Kamer.¹⁹ Geplaatst tegen de achtergrond van deze oudedags- en gezinsverzorging, was een begrenzing van de aftrek noodzakelijk. Zonder nadere wettelijke beperking van de aftrek was het gevaar voor allerlei uit fiscaal oogpunt onaanvaardbare manipulaties volgens de toenmalige bewindslieden allerminst denkbeeldig. Bovendien zou een ongelimiteerde aftrek leiden tot een te grote begunstiging van het sparen via lijfrenten. De ten opzichte van het Besluit aanzienlijk verruimde aftrekmogelijkheid bood voldoende ruimte voor de opbouw van een redelijke oudedagsvoorziening, aldus de toenmalige bewindslieden in de Eerste Kamer.

Opvallend hierbij is dat de aftrekbaarheid van lijfrentepremies zowel wordt verdedigd door erop te wijzen dat sprake is van een druk op het inkomen, een gedeelte van het inkomen is niet beschikbaar voor consumptieve doeleinden en behoeft uit dien hoofde nog niet te worden belast, als door te wijzen op een maatschappelijk gewenst fenomeen als een redelijke oudedagsvoorziening. Wat dit laatste betreft, wordt de aftrekbaarheid van de premie kennelijk (mede) ge-

¹⁶ J.B. Booij, *Verschuivingen in de na-oorlogse ontwikkeling der levensverzekering ten opzichte van vooroorlogse verhoudingen*, Verzekeringsarchief XXXIV, 1957, blz. 208; B.P.A. Gales, *Werken aan zekerheid*, 's-Gravenhage 1986, blz. 288.

¹⁷ Artikel 31 Besluit op de inkomstenbelasting 1941, S 414.

¹⁸ Tweede Kamer 1962-1963, 5380, nr. 19, blz. 64, r.k.

¹⁹ Eerste Kamer 1964-1965, 5380, nr. 13a, blz. 13, l.k.

zien als een stimulans om maatschappelijk gewenst gedrag – het opbouwen van een redelijke oudedagsvoorziening – te bewerkstelligen.

Brede herwaardering I

Een zeer ingrijpende wijziging van het lijfrenteregime vond plaats bij Brede herwaardering I per 1 januari 1992. Het tot die datum geldende lijfrenteregime werd geheel vernieuwd, teneinde aftrek van premies alleen nog maar toe te staan indien deze werden betaald voor zogenoemde “echte” onderhoudsvoorzieningen.

De wijziging was noodzakelijk omdat het systeem onbedoelde mogelijkheden bood om gebruik te maken van de fiscale faciliteiten, zonder dat het hiermee beoogde doel, het opbouwen van een redelijke oudedagsvoorziening werd gediend. Bijvoorbeeld het afkopen van een vanuit aftrekbare premies gefinancierde lijfrente terwijl de ontvanger zich in het buitenland bevond, waardoor Nederland niet kon heffen. Of het afsluiten van een lijfrentecontract tussen particulieren. De door een particulier uit hoofde van een dergelijk contract betaalde lijfrente-uitkeringen waren bij hem aftrekbaar. Bij de ontvanger waren deze in beginsel belast, tenzij hij bijvoorbeeld in het buitenland woonde waardoor Nederland niet kon heffen. Nederland moest dan wel aftrek verlenen voor de betaalde lijfrente-uitkeringen, maar kon niet heffen over de ontvangen uitkeringen. Dat was het geval in het befaamde “Zwitserse neef-arrest”²⁰.

Een andere onbedoelde mogelijkheid leidde uiteindelijk tot de naam Brede herwaardering voor deze wetgeving. Naar aanleiding van een arrest van de Hoge Raad inzake lijfrenteovereenkomsten met een familiestichting²¹, stelde het toenmalige PvdA Tweede Kamerlid De Kam de minister van Financiën de vraag of deze het aanvaardbaar achtte dat de fiscale tegemoetkoming voor serieus bedoelde oudedagsvoorzieningen werd benut voor fiscale constructies als die waarop het laatstgenoemde arrest betrekking heeft. In zijn antwoord stelde de toenmalige minister Duisenberg onder andere; “het komt mij minder juist voor een beslissing over een dergelijke ingreep, hoewel deze zou leiden tot een eenvoudiger afbakening van premies, geïsoleerd te nemen, los van een bredere herwaardering van de huidige wetgeving inzake lijfrenten en andere periodieke uitkeringen”.

Uiteindelijk werd gekozen voor een systeem waarin alleen nog lijfrentepremie in aftrek gebracht kon worden indien sprake was van een zogenoemde echte onderhoudsvoorziening. Dat wil zeggen een lijfrente ter verzorging van de oude dag van degene die de premies heeft afgetrokken dan wel een ten gevolge van zijn overlijden direct ingaande lijfrente ten behoeve van zijn nabestaanden. Door

²⁰ HR 13 maart 1974, BNB 1974/197.

²¹ HR 14 september 1977, V-N 1977/1275.

aftrek alleen maar toe te staan voor echte onderhoudsvoorzieningen was het niet langer mogelijk om premieaftrek te krijgen voor contractsvormen die weinig uit te staan hadden met dergelijke onderhoudsvoorzieningen, maar veeleer trekken vertonen van een spaarvorm of van een ander type ongeclausuleerde vermogensvorming.²² Op fiscaal vriendelijke wijze schenkingen doen aan kinderen via een lijfrente²³, studiefinanciering via een lijfrente –aftrekbaar bij de ouder in de hoogste schijf, niet of nauwelijks belastbaar bij het studerende kind -, onbelaste afkoop in het buitenland; het is allemaal niet meer mogelijk.

In eerste instantie was sprake van een zogenoemd natuurlijk maximum voor de aftrekbare lijfrentepremie. Door de strengere eisen en de zwaardere sancties als een contract niet regulier werd afgewikkeld, zou een belastingplichtige naar de verwachting van de regering, slechts die premie betalen die hij ook daadwerkelijk nodig had voor de opbouw van zijn oudedagsvoorziening. Dit streven werd uiteindelijk onder druk van de Tweede Kamer, die oneigenlijk en onbedoeld gebruik voorzag, losgelaten en aan het natuurlijke maximum werd “een meer cijfermatige invulling gegeven”²⁴, door de maximaal aftrekbare lijfrentepremie te verlagen van Hfl. 17.459 (€ 7.922) naar Hfl. 5.000 (€ 2.268). Indien er aantoonbaar sprake was van een pensioengat kon meer worden afgetrokken, tot maximaal Hfl. 50.000 (€ 22.689) indien er op geen enkele andere wijze sprake was van een oudedags- of nabestaandenvoorziening in de vorm van een pensioenregeling of oudedagsreserve.

Aftrek werd alleen nog toegestaan voor zogenoemde “echte” onderhoudsvoorzieningen. Kennelijk werd ervan uitgegaan dat in het systeem zoals dat tot Brede herwaardering gold oneigenlijk gebruik werd gemaakt van de mogelijkheid om lijfrentepremies af te trekken. Gezien de voorbeelden die ik zo juist aanhaalde, was dat ook het geval. Maar op welke schaal gebeurde dat nou? Was er sprake van zodanig materieel oneigenlijk gebruik dat een dergelijke ingrijpende wijziging, waardoor de systematiek en de uitvoering veel ingewikkelder en dus kostbaarder werden, gerechtvaardigd was? De regering verwachtte door een verminderde aftrekbare premiebetaling een extra belastingopbrengst op kasbasis van Hfl. 40 miljoen (€ 18,1 miljoen) in 1992, oplopend naar Hfl. 240 miljoen (€108,9 miljoen) in 1994 en uiteindelijk Hfl. 360 miljoen (€ 163,3 miljoen) structureel.²⁵ Een extra belastingopbrengst van Hfl. 40 miljoen correspondeert met een totaal aan minder betaalde aftrekbare lijfrentepremie van Hfl 55 à 60 miljoen en Hfl. 240 miljoen met Hfl. 320 à 440 miljoen lijfrentepremie. Uit cijfers van de Pensioen- en verzekeringskamer blijkt dat in 1985 € 1.503 miljoen werd betaald aan pensioen- en lijfrentepremie. Ik neem dit gecombineerde cijfer van pensioen- en lijfrentepremie als uitgangspunt omdat op deze

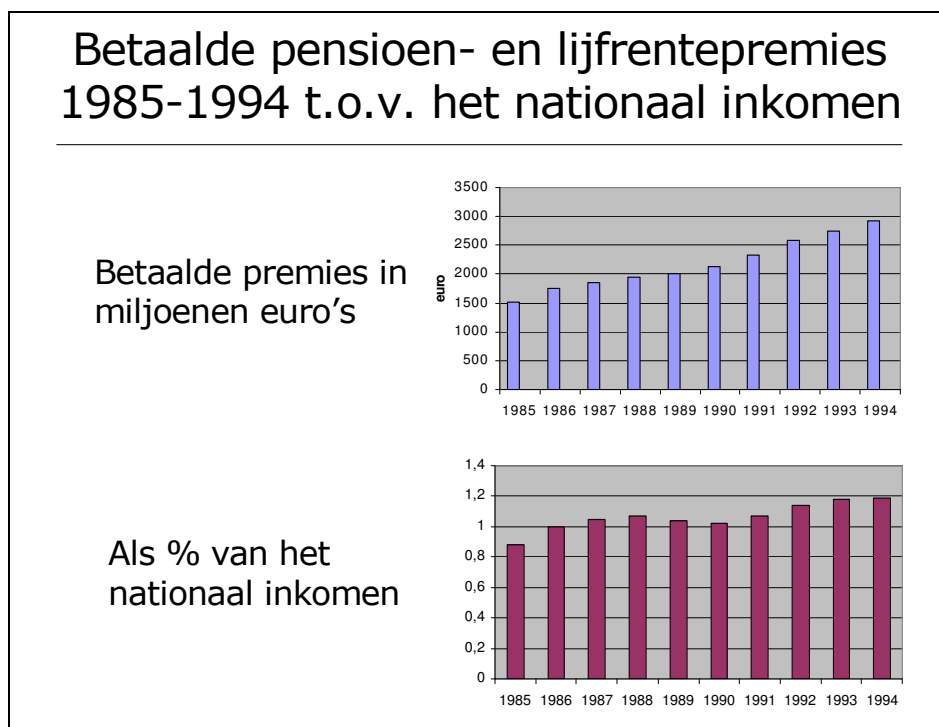
²² Tweede Kamer 1988-1999, 21 198, nr. 3, blz. 4.

²³ Zie voor een uitgebreide beschrijving hoe dat in zijn werk kon gaan H.M. Kappelle, Schenking van of door middel van kapitaalverzekeringen, WFR 1986/5740.

²⁴ Tweede Kamer 1990-1991, 21 198, nr. 10, blz. 8.

²⁵ Tweede Kamer 1989-1990, 21 198, nr. 7, blz. 52.

wijze kan worden bekeken in hoeverre de opbouw van oudedagsvoorzieningen, pensioen en lijfrente, is beïnvloed door de wetswijzigingen. Dit in 1985 betaalde bedrag aan pensioen- en lijfrentepremies is 0,88% van het nationaal inkomen tegen netto marktprijzen²⁶. In 1987, het jaar waarin het voorontwerp van wet Brede herwaardering werd ingediend, was dit € 1.846 miljoen, 1,05% van het nationaal inkomen. In 1990 werd op 15 oktober aangekondigd dat na die datum tegen premiebetaling afgesloten contracten niet onder de eerbiedigende werking van het overgangsrecht zouden vallen en dus vanaf de datum van inwerkingtreding van het wetsvoorstel zouden moeten voldoen aan de nieuwe regels. In dat jaar werd € 2.130 miljoen aan pensioen- en lijfrentepremies betaald, 1,02% van het nationaal inkomen. In 1991 en 1992 was dit respectievelijk € 2.328 miljoen (1,07%) en € 2.589 miljoen (1,14%). De wetswijzigingen zijn uiteindelijk op 1 januari 1992 van kracht geworden. Deze bleken echter geen noemenswaardig effect te hebben op de omvang van de betaalde pensioen- en lijfrentepremie in de daaropvolgende jaren. In 1993 werd € 2.744 miljoen betaald en in 1994 € 2.922 miljoen. Respectievelijk 1,18% en 1,19% van het nationaal inkomen²⁷.

Tabel 1a: Betaalde pensioen en lijfrentepremies²⁸ 1985-1994 t.o.v. nationaal inkomen

Conclusie: De totaal betaalde premies voor oudedagsvoorzieningen zijn na de invoering van Brede herwaardering niet gedaald, maar zowel in absolute zin als als percentage van het nationaal inkomen gestegen. Voor zover er al een daling

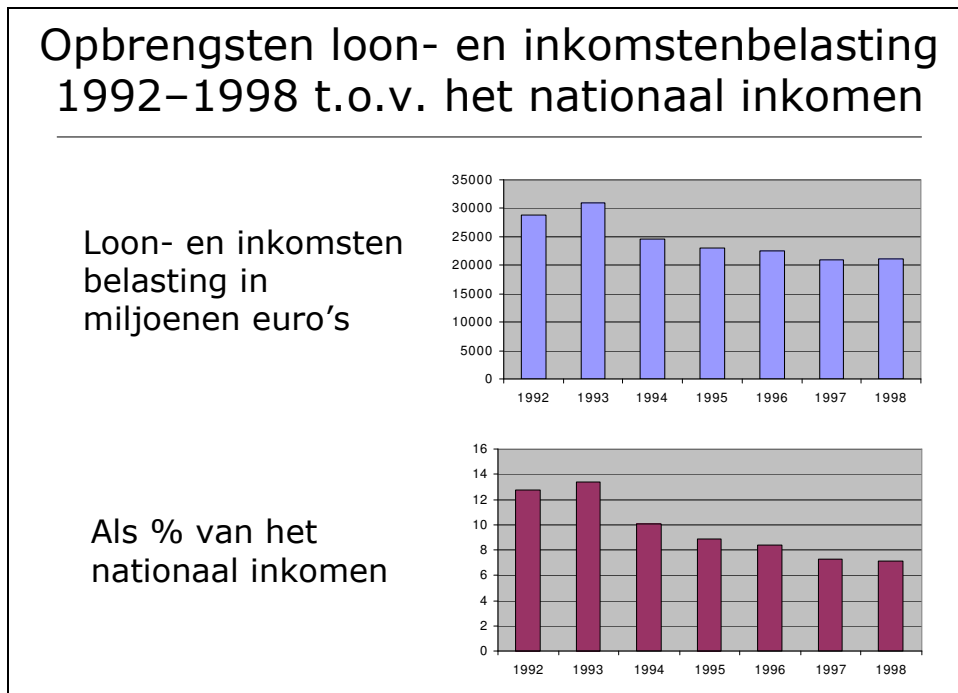
²⁶ Tabel M6 Nationale rekeningen Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁷ Zie voor een volledig cijfermatig overzicht de bijlage.

²⁸ Bron: PVK.

is geweest van de betaalde lijfrentepremies als gevolg van Brede herwaardering I, is dit kennelijk gecompenseerd door de pensioenpremies.

De opbrengst van de loon- en inkomstenbelasting steeg van Hfl. 63.420 miljoen (€ 28.778 miljoen) in 1992 tot Hfl. 68.120 miljoen (€ 30.911 miljoen) in 1993. In 1994 was er echter weer een daling tot Hfl. 54.390 miljoen (€ 24.681 miljoen)²⁹.

Tabel 1b: Opbrengsten loon- en inkomstenbelasting 1992-1998³⁰ in miljoenen t.o.v. nationaal inkomen

De ingeboekte structurele opbrengst van Hfl. 360 miljoen is in ieder geval in deze cijfers niet zichtbaar. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat hij er niet is, Hfl 360 miljoen is ongeveer 0,7% van het totaal aan loon- en inkomstenbelasting en als zodanig niet materieel. Of de besparing inderdaad is gerealiseerd, zal nader onderzoek moeten uitwijzen.

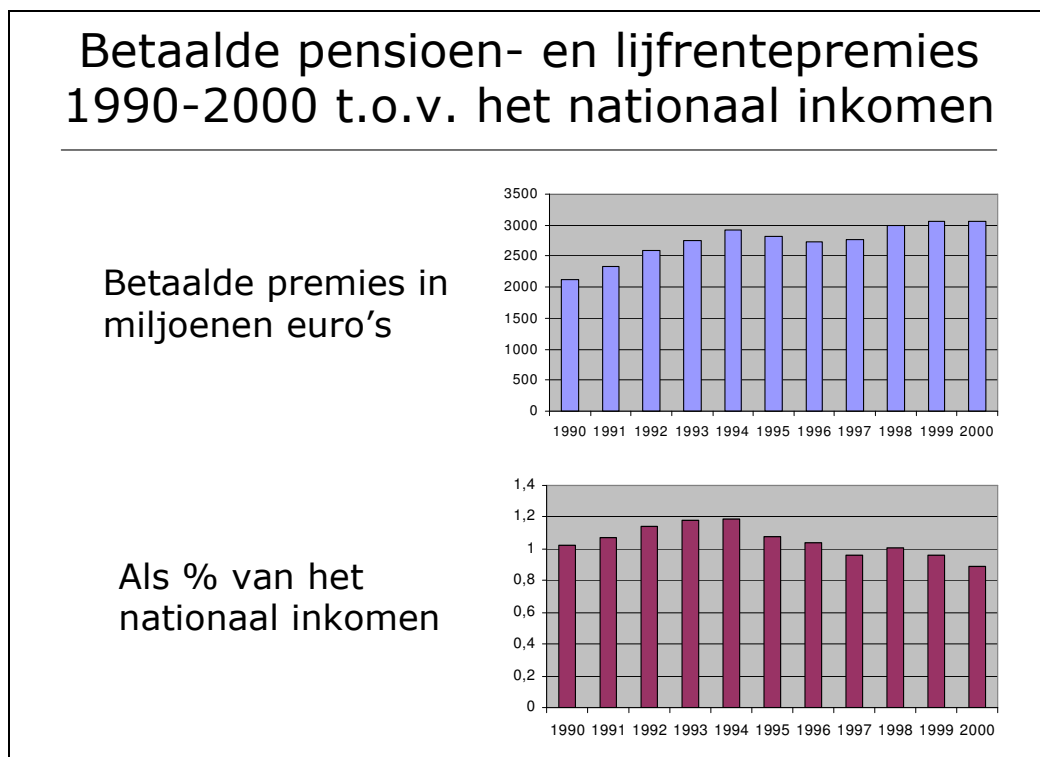
Brede herwaardering II

Een volgende wijziging in de fiscale wetgeving terzake van oudedagsvoorzieningen was Brede herwaardering II. Met deze wetswijziging werd niet zo zeer beoogd om het fiscale regime voor oudedagsvoorzieningen als zodanig (weer) te wijzigen, maar werden maatregelen ingevoerd om de pensioenvlucht naar het buitenland in te dammen. Met name de directeur-grotaandeelhouder die onder voorwaarden zijn pensioen mag onderbrengen bij een eigen pensioen-BV kon door die pensioen-BV bijvoorbeeld te vestigen op de Nederlandse Antillen Ne-

²⁹ Zie voor een volledig cijfermatig overzicht de bijlage.

³⁰ Bron: Tabel S61.4 Nationale Rekeningen Centraal Bureau voor de Statistiek.

derlandse belastingheffing ontlopen. Na in eerste instantie heel hoog te hebben ingezet in de strijd tegen de pensioen-BV's, bleef er uiteindelijk slechts over dat een pensioen-BV in Nederland moet zijn gevestigd en de pensioenverplichting moet rekenen tot zijn binnenlandse ondernemingsvermogen. De wetwijzigingen zijn op 1 januari 1995 in werking getreden. Het blijkt echter dat dit geen waarneembare invloed heeft gehad op de betaalde pensioen- en lijfrentepremies. Directeuren-groootaandeelhouder zijn niet massaal uit de pensioen-BV gestapt om naar een verzekeraar te gaan.

Tabel 2: Betaalde pensioen- en lijfrentepremies 1990-2000 t.o.v. nationaal inkomen

Wet fiscale behandeling pensioenen

In 1995 publiceerde de Commissie Witteveen haar rapport met daarin een aantal aanbevelingen om de fiscale wetgeving zodanig aan te passen dat pensioenregelingen flexibeler en meer geïndividualiseerd konden worden. Staatssecretaris Vermeend van Financiën oarmde het rapport onmiddellijk en nam alle aanbevelingen over. Toch duurde het tot april 1998 voordat er een concreet wetsvoorstel³¹ naar de Tweede Kamer werd gestuurd en tot juni 1999 voordat deze aanbevelingen op grond van dit wetsvoorstel een wettelijke basis kregen in de Wet op de loonbelasting 1964.

In de memorie van toelichting onderkent de regering uitdrukkelijk dat met fiscale maatregelen kan worden gestuurd. Sterker nog, dit is zelfs een van de doelstellingen van de regering. "Een nadere bezinning op de fiscale behandeling van

³¹ Tweede Kamer 1997-1998, 26 020, nrs. 1-2.

oudedagsvoorzieningen zal ook gericht moeten zijn op het faciliteren van maatschappelijke trends in de sfeer van keuzevrijheid en marktwerking, alsmede op het wegnemen van mogelijkheden tot onbedoeld gebruik en knelpunten. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de vraag of het huidige systeem van oudedagsvoorzieningen niet de mogelijkheid biedt tot excessief gefacilieerd sparen, om het zekerstellen van heffingsrechten in internationaal verband en om het neutraler maken van de verschillende mogelijkheden voor sparen voor de oude dag”.³² De angst voor oneigenlijk gebruik van de fiscale faciliteiten en excessief gefacilieerd sparen zit er ook nu weer diep in. Dit werd tijdens de parlementaire behandeling geïllustreerd door de discussie omtrent de zogenoemde “restbegunstiging”. Dit wil zeggen de mogelijkheid dat als ten tijde van het tot uitkering komen van een pensioenverzekering er geen vertegenwoordigers van de via een pensioenregeling te verzorgen groep (werknemers of ex-werknemers, partners of ex-partners en wezen tot 30 jaar) meer zijn, de uitkering ten goede mag komen aan de erfgenamen van de werknemer. De staatssecretaris van Financiën wilde deze mogelijkheid schrappen omdat een dergelijke uitkering niets met pensioen te maken had. De Kamer wilde hem handhaven. Een van de argumenten die de staatssecretaris tijdens het wetgevingsoverleg gebruikte was dat handhaving van de mogelijkheid van een restbegunstiging 100 à 125 miljoen gulden zou kosten.³³ Afgezien van het feit dat, zoals het Tweede Kamerlid Bibi de Vries terecht opmerkte, “het echt niet gaat om een product waar de verzekeringsmensen rijk van worden en van een aanzuigende werking kan eigenlijk ook geen sprake zijn”,³⁴ valt in ieder geval uit de opbrengsten van de loon- en inkomstenbelasting niet af te leiden dat handhaven van de restbegunstiging materiële budgettaire consequenties heeft gehad. In 1999 bedroeg de loon- en inkomstenbelasting € 21.836 miljoen, oftewel 6,86% van het nationaal inkomen tegen netto marktprijzen. In 2000 was dat € 23.553 miljoen (6,87%), in 2001 € 24.607 miljoen (6,82%), in 2002 € 29.502 miljoen (7,97%) en in 2003 € 29.168 miljoen (7,75%).

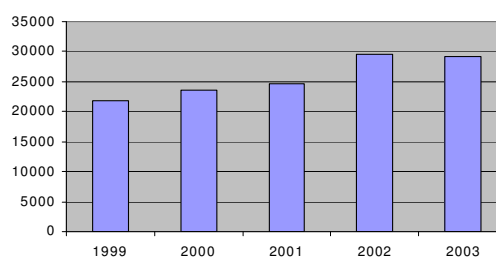
³² Tweede Kamer 1997-1998, 26 020, nr. 3, blz. 2.

³³ Tweede Kamer 1998-1999, 26 020, nr. 24, blz. 19, r.k.

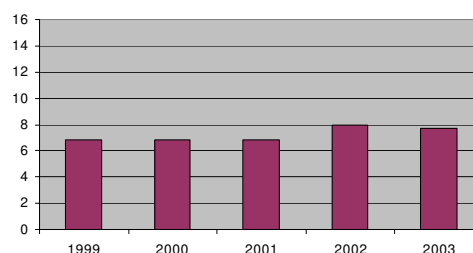
³⁴ Tweede Kamer 1998-1999, 26 020, nr. 24, blz. 19, r.k.

Opbrengsten loon- en inkomstenbelasting 1999–2003 t.o.v. het nationaal inkomen

Loon- en inkomsten
belasting in
miljoenen euro's

Als % van het
nationaal inkomen

Tabel 3; Opbrengsten loon- en inkomstenbelasting 1999-2003 in miljoenen t.o.v. het nationaal inkomen

Uiteraard realiseer ik me terdege dat uit deze cijfers ook niet de conclusie kan worden getrokken dat het argument van de staatssecretaris niet opging. Ook dat zal nader onderzoek moeten uitwijzen. Honderd miljoen gulden is op zich een hoop geld, maar valt bij het totale bedrag aan loon- en inkomstenbelasting binnen de foutmarge. Het lijkt er echter wel op dat, zoals Bibi de Vries het tijdens de discussie met de staatssecretaris uitdrukte, het bedrag van 100 miljoen “een gevleugelde kreet vanuit het ministerie is om aan te geven dat men iets niet wil”³⁵.

Eenzijds trad bij de Wet fiscale behandeling van pensioenen een verruiming op van de fiscale faciliteiten, bij meer dan 35 dienstjaren kan een ouderdomspensioen worden opgebouwd van meer dan 70% van het laatste salaris. Anderzijds werden de fiscale grenzen wat strakker getrokken, het maximale opbouwpercentage per dienstjaar werd verlaagd van 2,33 naar 2.

Door de invoering van het prepensioen bij deze wetgeving, werd het mogelijk om de op basis van het omslagstelsel gefinancierde VUT-regelingen om te zetten in op basis van het kapitaaldekkingstelsel gefinancierde pensioenen. In een omslagstelsel financieren de actieven de pensioenen van de inactieven. In een kapitaaldekkingstelsel financiert men zijn eigen pensioen. In een vergrijzende samenleving biedt het kapitaaldekkingstelsel meer zekerheid voor een houdbare financiering. Tevens leidt het omzetten van VUT-regelingen in prepensioenregelingen tot een verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen, omdat het uit-

³⁵ Tweede Kamer 1998-1999, 26 020, nr. 24, blz 19, r.k.

stellen van de prepensioendatum leidt tot hogere pensioenuitkeringen, hetgeen bij een VUT-regeling niet het geval is. Desondanks zijn de fiscale faciliteiten voor prepensioenen inmiddels alweer geschrapt. Wat dat betreft is het pikant dat het toenmalige Tweede Kamerlid Balkenende op 20 november 1998 – nog niet zo heel lang geleden - een amendement indiende tijdens de behandeling van de Wet fiscale behandeling van pensioenen dat erin voorzag het tijdelijke kader voor prepensioenen, dat zou lopen tot 2009, te vervangen door een permanent kader.³⁶ Per 1 januari 2005 heeft het kabinet Balkenende II de fiscale faciliteiten voor prepensioenen afgeschaft. Het kan verkeren.

In zijn algemeenheid ging de regering ervan uit dat het geheel van maatregelen getroffen naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep fiscale behandeling pensioenen budgettair zeker neutraal zou uitwerken maar, op termijn, een grote kostenstijging kan helpen voorkomen.³⁷

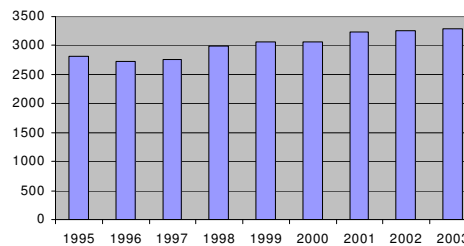
Deze inschatting lijkt aardig te zijn uitgekomen. De na de inwerkingtreding van de wetwijziging in 1999 betaalde pensioen- en lijfrentepremies zijn in euro's niet spectaculair anders dan in de periode voor 1999. Wel valt op dat de omvang van de premies als percentage van het nationaal inkomen in 2000 ongeveer 7% lager is dan in 1999. Gezien de ruime overgangperiode waarin bestaande regelingen nog tot 1 juni 2004 onder de oude wet- en regelgeving vielen, lijkt het onwaarschijnlijk dat dit verschil is veroorzaakt door de nieuwe wetgeving. De vraag waar het dan wel door wordt veroorzaakt, is interessant genoeg om nader onderzoek te rechtvaardigen.

³⁶ Tweede Kamer 1998-1999, 26 020, nr. 12.

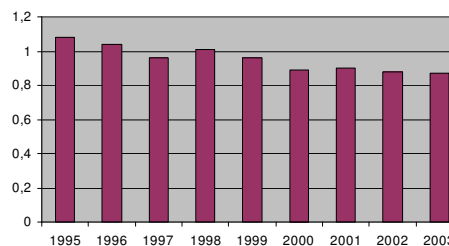
³⁷ Tweede Kamer 1997-1998, 26 020, nr. 3, blz. 18.

Betaalde pensioen- en lijfrentepremies 1995-2003 t.o.v. nationaal inkomen

Betaalde premies in
miljoenen euro's

Als % van het
nationaal inkomen

Tabel 4: Betaalde pensioen- en lijfrentepremies 1995-2003 t.o.v. het nationaal inkomen

Wet inkomstenbelasting 2001

De Wet inkomstenbelasting 2001 is de vervanger van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 en voorziet in een ingrijpende wijziging van ons belastingstelsel. Van een synthetisch stelsel gebaseerd op het bronnenstelsel is overgestapt naar een analytisch stelsel gebaseerd op het boxenstelsel. Onderdeel van deze omvangrijke wetgevingsoperatie was het verlagen van de maximaal ongetoetste aftrekbare lijfrentepremie, de zogenoemde basisaftrek, van Hfl. 6.179 (€ 2.803) naar € 1.000 en het beëindigen van de eerbiedigende werking voor lijfrenten van voor Brede herwaardering I, ondanks het feit dat de staatssecretaris indertijd in de Kamer toezegde dat “contracten die onder de huidige regeling zijn of worden afgesloten voor de datum van inwerkingtreding van de nieuwe regeling ten volle zullen worden gerespecteerd”.³⁸ Het ten volle respecteren van contracten afgesloten voor de datum van inwerkingtreding van de Brede herwaardering hield volgens de staatssecretaris in dat het voor die datum vigerende regime onverkort zal gelden voor de gehele looptijd van die contracten.³⁹ Nauwelijks tien jaar later werd deze belofte, met instemming van het parlement, gebroken en werd de eerbiedigende werking beëindigd, waardoor ook voor dergelijke polissen ging gelden dat de maximaal ongetoetste aftrekbare lijfrentepremie werd verlaagd van – in deze gevallen – Hfl. 21.571 (€ 9.788) tot € 1.000. De aftrekbare lijfrentepremie wordt ingebed in een bredere “oudedagsparaplu”. Alleen indien en voor zover er op basis van de overige oudedagsvoorzieningen,

³⁸ Antwoord op vraag 70 gesteld door de Vaste commissie voor Financiën ter voorbereiding van de openbare behandeling van hoofdstuk IX B van de Rijksbegroting, welke openbare behandeling op 14 december 1987 in de Tweede Kamer heeft plaatsgevonden, V-N 1988/13.

³⁹ Antwoord op vraag 71.

zoals pensioen, een tekort bestaat, mag dit via een aftrekbare lijfrentepremie worden gerepareerd. Volgens de memorie van toelichting wordt hierdoor de mogelijkheid weggenomen tot fiscaal geïndiceerde bovenmatige pensioenopbouw via de derde pijler.⁴⁰ De aanpassingen van het lijfrenteregime in het kader van de Wet inkomstenbelasting 2001 zullen dan ook naar verwachting een besparing opleveren ter grootte van Hfl. 1,5 miljard (€ 680 miljoen)⁴¹. Kennelijk gaat men er nog steeds vanuit dat de fiscale faciliteiten die het opbouwen van een oudedagsvoorziening ondersteunen oneigenlijk worden gebruikt. Want, zo stelt de memorie van toelichting, “De premies voor lijfrenten zijn meer dan onder het regime van de Wet IB 1964 het geval was, toegespitst op de reële behoefte om een oudedagsvoorziening op te bouwen”.⁴² De minister van Financiën stelde het in een vraaggesprek met de Volkskrant nog wat scherper. Volgens hem “zijn al die producten levensverzekering of belegging, allemaal fiscaal gedreven. Ze zijn er om te zorgen dat je, hoewel je rijk bent, toch geen belasting hoeft te betalen. Die producten zijn maatschappelijk niet nuttig.”⁴³

Uit de nota naar aanleiding van het verslag blijkt ook dat de maatregelen (mede) een instrumentalistisch karakter hebben. “De regering streeft naar een goed pensioen en fiscale stimulering is daarbij een belangrijk hulpmiddel”.⁴⁴ Niet alleen het feit dat nog geen sprake is van consumptief inkomen is een argument voor de aftrekbaarheid van lijfrentepremies, maar ook het feit dat het opbouwen van een fatsoenlijke oudedagsvoorziening hierdoor aantrekkelijk wordt, is een argument. Uitgaande van dit laatste argument, wekken de uitspraken van het ministerie van Financiën dat verzekeraars alle beperkende maatregelen van de laatste jaren over zichzelf hebben afgeroepen door in advertentiecampagnes prominent te wijzen op de aftrekbaarheid van de lijfrentepremies en het daarmee gepaard gaande fiscale voordeel enige verbazing. Als je als overheid maatschappelijk gewenst gedrag – het opbouwen van een fatsoenlijke oudedagsvoorziening – wilt bevorderen door het verlenen van fiscale faciliteiten, dan moet je niet vreemd opkijken als de aanbieders van dergelijke producten deze fiscale faciliteiten mede als verkoopargument gaan gebruiken. Daardoor worden er wellicht meer van dergelijke polissen verkocht en dat was toch precies wat de overheid wilde? Zie ook Oosenbrug die spreekt van “een afhankelijkheid die er overigens ook *moet* zijn, aangezien die faciliteiten juist in het leven zijn geroepen om het door individuen sluiten van levensverzekeringen te stimuleren”⁴⁵ Bovendien is het systeem sinds Brede herwaardering I – overigens volstrekt terecht, laten we daar geen misverstand over laten bestaan - aan de achterkant al zodanig dichtge-

⁴⁰ Tweede Kamer 1998-1999, 26 727, nr. 3, blz. 47.

⁴¹ Tweede Kamer 1998-1999, 26 727, nr. 3, blz. 46.

⁴² Tweede Kamer 1998-1999, 26 727, nr. 3, blz. 160.

⁴³ De Volkskrant 12 december 1997.

⁴⁴ Tweede Kamer 1999-2000, 26 727, nr. 7, blz. 318.

⁴⁵ Oosenbrug, Levensverzekering in Nederland, 95-96 ; Van Gerwen, Zoeken naar zekerheid IV, blz. 71.

timmerd dat aftrekbare premies alleen kunnen worden gebruikt voor echte onderhoudsvoorzieningen en dus ook alleen maar kunnen worden teruggekregen in de vorm van belaste lijfrente-uitkeringen. Er is dus geen enkele prikkel meer voor belastingplichtigen om meer aftrekbare premie te betalen dan zij nodig hebben om hun oudedagsvoorziening op het gewenste niveau te brengen. Het is mijns inziens dan ook niet noodzakelijk om ook aan de voorkant nog zeer gedetailleerde regelgeving te maken waardoor de mogelijkheid wordt uitgesloten dat iemand één euro meer aftrekt dan hij wellicht strikt genomen nodig zou kunnen hebben.

Overigens blijkt dat de verwachte besparing van € 680 miljoen niet is gerealiseerd. Om een dergelijk bedrag te besparen, zou er ongeveer € 1 à € 1,25 miljard minder lijfrentepremie moeten zijn afgetrokken. Uit de voorgaande tabel 4 blijkt dat de hoogte van het bedrag aan betaalde lijfrente- en pensioenpremies in 2001, 2002 en 2003 ongeveer stabiel is gebleven op € 3,2 miljard. Kennelijk zijn deze premies dus betaald voor echte onderhoudsvoorzieningen en door mensen die het ook daarvoor willen gebruiken. Met het vermeende oneigenlijke gebruik viel het dus nog wel mee.

De opbrengst van de loon- en inkomstenbelasting over de jaren 2000-2003 is overigens geen betrouwbare indicator voor het antwoord op de vraag of de ingeboekte besparing ook daadwerkelijk is gerealiseerd. Het gehele systeem van de inkomstenbelasting is met de invoering van de Wet IB 2001 dermate ingrijpend gewijzigd dat vergelijking niet mogelijk is. Overigens is zoals uit de hiervoor getoonde tabel 3 blijkt, de opbrengst van de loon- en inkomstenbelasting wel fors gestegen, zowel in absolute bedragen als ten opzichte van het nationale inkomen. Gezien de redelijk stabiel gebleven omvang van de in het totaal betaalde pensioen- en lijfrentepremie lijkt dit niet te worden veroorzaakt door de beperkingen die zijn aangebracht in het lijfrenteregime.

Belastingplan 2003

Kort na de invoering van de Wet IB 2001 was het volgens de regering al weer noodzakelijk de mogelijkheden voor het betalen van aftrekbare lijfrentepremie verder te beperken. Bij de invoering van de Wet IB 2001 was er vanuit praktische overwegingen voor gekozen om een zeer beperkt bedrag (€ 1.000) als zogenaamde basisaftrek altijd en voor iedereen aftrekbaar te laten zijn. Om dit bedrag te kunnen aftrekken, behoefde er dus niet te worden aangetoond dat er sprake was van een pensioentekort. Achterliggende gedachte hierbij was dat uit onderzoek was gebleken dat 77% van de Nederlandse belastingplichtigen een pensioentekort hadden in de zin van artikel 3.124 Wet IB 2001. Een beperkte ongetoetste basisaftrek voorkwam dat vele belastingplichtigen eerst een aantal ingewikkelde rekensommen moesten maken alvorens in bijna alle gevallen tot

de conclusie te komen dat er sprake was van een pensioentekort en er dus ruimte was voor aftrekbare lijfrentepremie.

De regering vond het echter al na twee jaar noodzakelijk om de ongetoetste basisaftrek te schrappen. De angst voor oneigenlijk gebruik bleek ook nu weer de belangrijkste drijfveer. De basisaftrek werd volgens de memorie van toelichting veelal gebruikt door de hogere inkomensgroepen om een extra aftrekpost te creëren, terwijl dit over het algemeen groepen zijn die reeds een solide pensioenvoorziening hebben.⁴⁶ Door de Tweede Kamer daarnaar gevraagd, moest echter worden erkend dat het niet bekend was hoe het gebruik van de basisaftrek is verdeeld over de inkomensgroepen.⁴⁷ Kennelijk was hier sprake van enige politieke retoriek die niet deugdelijk kon worden onderbouwd.

Hoe het ook zij; de regering wilde af van de ongetoetste basisaftrek. Het slechts toestaan van getoetste aftrek voorkomt free rider gedrag, wat past in de structurele aanpak van fiscale maatregelen waarbij sprake is van free rider gedrag.⁴⁸ Naar verwachting van de regering zou het afschaffen van de basisaftrek er toe leiden dat in plaats van 1,3 miljoen belastingplichtigen nog slechts 700.000 belastingplichtigen gebruik zouden maken van de mogelijkheid om lijfrentepremie af te trekken. De 600.000 die hiervan geen gebruik meer zouden (kunnen) maken omdat de basisaftrek was afgeschaft, zouden leiden tot een extra belastingopbrengst van € 279 miljoen.⁴⁹ Overigens blijkt uit de cijfers van het CBS dat in 2002 niet 1,3 maar bijna 1,5 miljoen mensen een aftrekbare lijfrentepremie betaalden.

Bijna de helft van de belastingplichtigen die gebruik maakten van de lijfrentepremieaftrek, zouden hier dus niet langer voor in aanmerking komen, zo was de verwachting. Een extra belastingopbrengst van € 279 miljoen, correspondeert met een totaal aan lijfrentepremie van € 360 à € 400 miljoen. Uit de hiervoor opgenomen tabel 4 blijkt dat dit effect zich in ieder geval over 2003 niet waarneembaar heeft voorgedaan. Het bedrag aan pensioen- en lijfrentepremie is vrijwel constant. Ook de opbrengst van de loon- en inkomstenbelasting is in zijn totaliteit nauwelijks veranderd en zelfs iets gedaald (zie tabel 3). Wellicht dat na enige jaren, als de cijfers over 2004 en verder ook beschikbaar zijn, een beter onderbouwde conclusie kan worden getrokken. Het heeft er echter op basis van de nu beschikbare cijfers alle schijn van dat de vraag of er sprake is van een getoetste of ongetoetste lijfrentepremieaftrek niet relevant is voor het gedrag van de Nederlandse belastingplichtigen. Die betalen over 2002 ongeveer net zo veel aan premies voor hun oudedagsvoorziening als in 2003. Van free rider gedrag

⁴⁶ Tweede Kamer 2002-2003, 28 607, nr. 3, blz. 23.

⁴⁷ Tweede Kamer 2002-2003, 28 607, nr. 5, blz. 61.

⁴⁸ Tweede Kamer 2002-2003, 28 607, nr. 3, blz. 23.

⁴⁹ Tweede Kamer 2002-2003, 28 607, nr. 5, blz. 61.

lijkt dan ook geen sprake evenals van aftrekgedreven gedrag door het benutten van een ongetoetste basisaftrek als men geen pensioentekort heeft.

Wet aanpassing VUT/prepensioen en introductie levensloopregeling

Zoals ik reeds aangaf, is de Wet aanpassing VUT/prepensioen en introductie levensloopregeling een schoolvoorbeeld van sturend gedrag via de fiscaliteit. Nederland heeft zich in Europees verband gecommitteerd aan de doelstelling om de participatiegraad van ouderen in de leeftijd van 55 tot 65 jaar te verhogen naar 50% in 2010.⁵⁰ Momenteel is dit iets meer dan 40%. Het middel dat hierbij wordt ingezet, is het schrappen van de fiscale facilitering van stoppen met werken voor het bereiken van de leeftijd van 65 jaar.⁵¹ Eerder stoppen met werken wordt niet verboden, maar er wordt niet langer “meebetaald” door de overheid aan dergelijke regelingen en VUT-regelingen worden zelfs fiscaal ontmoedigd door een belastingdruk die kan oplopen tot 104%. Belasting faciliteiten in de vorm van de omkeerregel worden nog slechts verleend voor een ouderdomspensioen dat ingaat op of na de 65-jarige leeftijd. De regering acht het, daarin gesteund door de Tweede Kamer, niet langer gewenst en verantwoord om via fiscale ondersteuning het vervroegd terugtreden van de arbeidsmarkt te bevorderen.⁵²

Teneinde het streven om de arbeidsparticipatie van ouderen te vergroten kracht bij te zetten, schroomde de regering niet om in eerste instantie opgebouwde prepensioenaanspraken afkoopbaar te maken. En dat terwijl tien jaar daarvoor juist vanuit puur fiscale motieven om pensioenvlucht naar het buitenland te voorkomen, afkoop via de civieljuridische weg van een in de Pensioen- en spaarfondsenwet opgenomen afkoopverbod onmogelijk werd gemaakt. Via een in de Tweede Kamer aangenomen motie zal afkoop van prepensioenrechten in contanten uiteindelijk niet mogelijk worden en moet een eventuele afkoopsom worden ingebracht in de reguliere pensioenregeling of de levensloopregeling.⁵³ Desondanks is een beter voorbeeld van sturend en opportunistisch gedrag moeilijk te geven.

Of en in hoeverre de doelstellingen van de regering worden gehaald, valt op dit moment nog niet te zeggen. Op macro niveau is de gemiddelde Nederlander er wel van overtuigd dat langer doorwerken noodzakelijk is. Uit een door Research International in opdracht van AEGON in 2004 uitgevoerd onderzoek onder voltijd in loondienst werkende Nederlanders tussen 45 en 60 jaar, blijkt dat 80% van de Nederlanders denkt dat de pensioengerechtigde leeftijd in de komende jaren omhoog zal gaan. Daarentegen wil 84% van dezelfde groep ondervraagden op of voor de 60-ste verjaardag stoppen en 45% zelfs op 57.⁵⁴

⁵⁰ Tweede Kamer 2003-2004, 29 760, nr. 3, blz. 4.

⁵¹ Tweede Kamer 2003-2004, 29760, nr. 3, blz. 5.

⁵² Tweede Kamer 2003-2004, 29 760, nr. 10, blz. 57.

⁵³ Motie van het lid Bibi de Vries c.s., Tweede Kamer 2004-2005, 29 760, nr. 49.

⁵⁴ Research International, De belangstelling voor het Deeltijdpensioen, december 2003.

Ook is inmiddels al duidelijk dat de vakkbeweging via de nog bestaande mogelijkheden zal trachten een eerdere pensionering zo veel mogelijk te handhaven. Dat is mogelijk door het pensioen eerst fiscaal te optimaliseren door bijvoorbeeld de franchise te verlagen tot het fiscale minimum van € 11.354 en het opbouwpercentage per dienstjaar te verhogen tot het fiscale maximum van 2 en vervolgens de ingangsdatum van het pensioen met toepassing van een actuariële korting te vervroegen. Per saldo kan dan het niveau van het niet fiscaal geoptimaliseerde pensioen met eerdere pensioendatum dan 65 in veel gevallen redelijk worden benaderd. Daarbij komt dat de wens om eerder te stoppen met werken diep zit geworteld in Nederland. Slechts 5% van de Nederlanders wil echt doorwerken tot zijn 65-ste. 19% denkt dit te moeten doen omdat er anders onvoldoende pensioen wordt opgebouwd en 84% wil zoals gezegd rond zijn 60-ste stoppen⁵⁵. Ook hier is het dus de vraag of het sturende gedrag van de regering tot het gewenste resultaat leidt.

Samenvatting en conclusies

Een conclusie die in ieder geval uit het voorafgaande kan worden getrokken, is dat het met name de afgelopen jaren zeer onrustig is geweest op het terrein van de fiscale wetgeving terzake van pensioenen en lijfrenten. De ene wijziging was nog niet of nauwelijks geïmplementeerd, of de volgende werd al weer aangekondigd. De in 2001 ingevoerde basisaftrek werd in 2003 al weer afgeschaft en zes maanden nadat de overgangperiode waarin op 1 juni 1999 bestaande pensioenregelingen konden worden aangepast aan de Witteveen-wetgeving was verstreken, werden de met deze wetgeving ingevoerde fiscale faciliteiten voor pensioenen al weer geschrapt.

Als rode draad door al deze maatregelen heen loopt de doelstelling van de regering om oneigenlijk gebruik van de fiscale faciliteiten voor het opbouwen van een oudedagsvoorziening tegen te gaan. De overtuiging dat er oneigenlijk, of zelfs misbruik werd gemaakt, was diep geworteld. Ik verwijs naar het eerder aangehaalde citaat van minister Zalm en de diverse parlementaire stukken waarin termen als “free rider gedrag” en “fiscaal geïndiceerde bovenmatige pensioenopbouw” worden gehanteerd.

Uit de door mij aangehaalde voorbeelden blijkt echter dat de wijzigingen in de fiscale wetgeving nauwelijks materiële invloed hebben gehad op het gedrag van de Nederlandse burgers terzake van het opbouwen van hun oudedagsvoorziening. Een conclusie die wordt gedeeld door de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, die in een rapport uit december 2004

⁵⁵ Zie het hiervoor genoemde onderzoek van Research International.

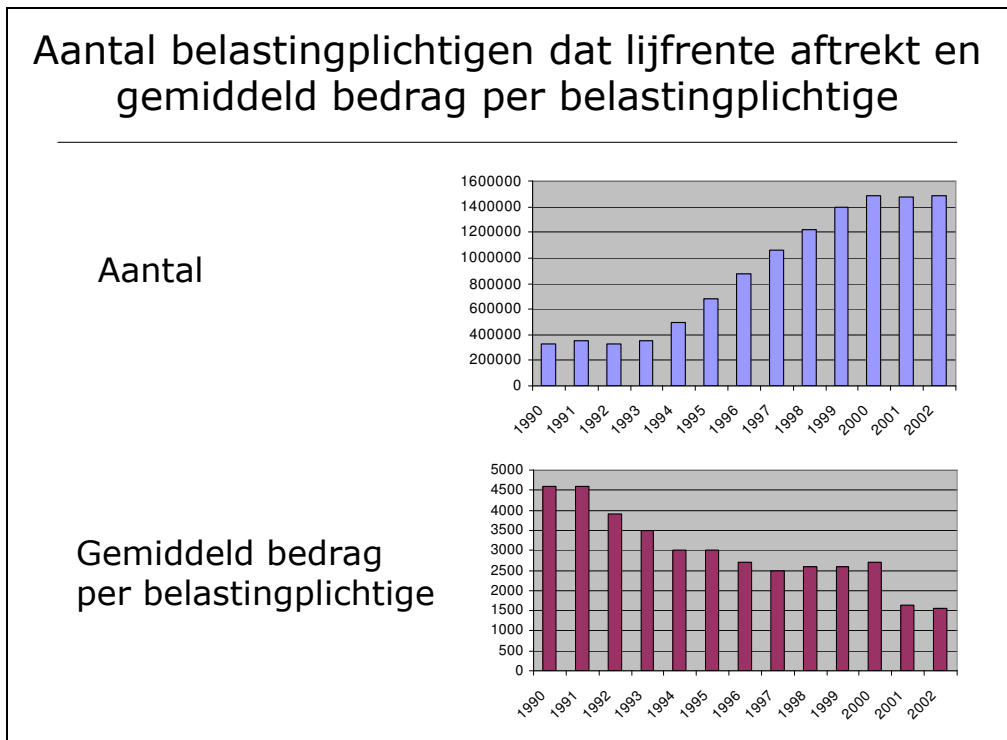
concludeert dat de omzet van verzekeraars in de derde pijler gehandhaafd blijft, ondanks de beperking van de fiscale mogelijkheid om lijfrentes af te trekken.⁵⁶ Het aantal mensen dat volgens het CBS gebruik maakte van de mogelijkheid om een aftrekbare lijfrentepremie te betalen is gestegen van 324.000 in 1990 tot 680.000 in 1995 en 1.486.000 in 2000.⁵⁷ Uit voorlopige cijfers blijkt dat dit aantal zich in 2001 en 2002 redelijk heeft gestabiliseerd. In 2001 trokken 1.479.000 belastingplichtigen lijfrentepremie af en in 2002 waren dat er 1.489.000. Dit rechtvaardigt de conclusie dat er niet of nauwelijks sprake is van oneigenlijk gebruik in die zin dat er belastingplichtigen zijn of waren die lijfrentepremie aftrokken, terwijl zij geen pensioentekort hadden of hebben. Sinds 1992 is aftrek nog slechts mogelijk voor echte onderhoudsvoorzieningen en is het systeem wat dat betreft aardig sluitend. Desondanks zien we een forse stijging van het aantal belastingplichtigen in Nederland dat lijfrentepremie aftrekt. Ook de verdere aanscherping in 2001 heeft niet tot gevolg gehad dat het aantal mensen dat lijfrentepremie aftrekt is gedaald. Ook is het bedrag dat wordt afgetrokken aan pensioen- en lijfrentepremies ten opzichte van het nationaal inkomen in de loop van de jaren ongeveer gelijk gebleven. In 1985 was het 0,88% van het nationaal inkomen, in 2003 0,87%.

Het gemiddelde bedrag dat per belastingplichtige is afgetrokken, vertoont vanaf 1992 wel een daling van gemiddeld € 4.600 per belastingplichtige in 1991 tot € 3.900 in 1992, waarna het in de periode 1994-2000 stabiliseert op ongeveer € 3.000. Volgens de voorlopige cijfers over 2000 en 2001 vindt er over die jaren een verdere daling plaats tot € 1.630 in 2001 en € 1.570 in 2002. Wat dat betreft, kan de conclusie worden getrokken dat er wellicht wel een aantal mensen is geweest dat op basis van de oude wetgeving meer aftrok dan zij strikt genomen nodig hadden voor een adequate oudedagsvoorziening en dat de maatregelen op dat vlak wel enig effect hebben gehad. Het zou echter ook maar zo kunnen dat een aantal belastingplichtigen, al dan niet vanwege het feit dat er voor het berekenen van de maximaal aftrekbare lijfrentepremie redelijk ingewikkelde reken-sommen moeten worden gemaakt, op andere wijze is gaan sparen voor zijn oude dag. De spaartegoeden namen bijvoorbeeld in 2001, 2002 en 2003 spectaculair toe ten opzichte van de jaren daarvoor. In 2000 was het spaartegoed € 3.464 miljoen, in 2001 € 18.500 miljoen, in 2002 € 14.991 miljoen en in 2003 € 19.219 miljoen.⁵⁸ Ook dit vergt echter nader onderzoek.

⁵⁶ Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, Ontwikkelingen op de markt voor vrijwillige aanvullingen op het pensioen, Amsterdam, december 2004.

⁵⁷ Het CBS maakt een onderscheid tussen premies voor lijfrente nieuwe regeling (na Brede herwaarderung I) en premies voor lijfrenten oude regeling (voor Brede herwaarderung). Ervan uitgaande dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat iemand die een regeling van voor Brede herwaarderung had daarnaast ook nog een nieuwe regeling had, heb ik mij de vrijheid gepermitteerd deze samen te voegen.

⁵⁸ Tabel R.0.2 Nationale rekeningen 2003 Centraal Bureau voor de Statistiek

Tabel 5: Aantal belastingplichtigen dat lijfrentepremie aftrekt en gemiddeld bedrag per belastingplichtige in euro's.⁵⁹

Een andere conclusie moet echter zijn dat in de afgelopen jaren wel heel veel tijd en middelen zijn gaan zitten in alle wijzigingen in de fiscale behandeling van pensioenen en lijfrenten. Hoofdstuk IIB van de Wet op de loonbelasting 1964 dat handelt over pensioenregelingen, beslaat in de Kluwer belastingpocket 2005 tien pagina's van de in het totaal 39 voor de gehele Wet op de loonbelasting; ruim een kwart!

Uit het globale onderzoekje dat ik heb gedaan ten behoeve van deze rede, blijkt mijns inziens dat het sturend effect van fiscale wet- en regelgeving op het terrein van pensioenen en lijfrenten dermate gering is en dat het beslag dat alle aanpassingen van deze maatregelen op de wetgever, de belastingdienst en de pensioen-uitvoerders legt dermate groot is, dat zeer terughoudend moet worden opgetreden met het inzetten van dergelijke maatregelen om niet fiscale doelstellingen te bereiken. Ik verwijs nogmaals naar de wetgeving inzake VUT, prepensioen en levensloop. De kans is reëel dat er per saldo weinig zal veranderen en dat via het fiscaal optimaliseren van pensioenregeling in combinatie met het gebruiken van de levensloopregeling voor het financieren van een eerdere pensioendatum, de feitelijke pensioendatum voor velen rond de 62ste verjaardag zal blijven liggen. Uiteindelijk is dan alleen de wijze van financieren van het vroegpensioen veranderd en is de rest in beginsel vrijwel ongewijzigd gebleven. De doelstellingen van de regering zullen niet worden gehaald en de uitvoeringslasten wegen (dus)

⁵⁹ Bron: CBS Inkomensstatistiek.

niet op tegen de baten. De regering schat deze lasten op € 5 miljoen, het Verbond van Verzekeraars komt alleen al voor de verzekeringsbranche op een bedrag van € 75 miljoen.⁶⁰

Daarbij komt dat het systeem aan de achterkant inmiddels dermate hecht is dichtgetimmerd – er kan echt geen euro meer worden afgetrokken die niet in de vorm van een belaste pensioen- of lijfrente-uitkering wordt terug ontvangen – dat het niet noodzakelijk is ook de voorkant zo gedetailleerd te regelen. Onder de voorkant versta ik in dezen de wijze waarop moet worden berekend of recht bestaat op aftrekbare lijfrentepremie en zo ja hoe veel premie mag worden afgetrokken. Dat kan best wat minder, waardoor de – ook door de minister van Financiën – zo vurig gewenste vermindering van de administratieve lastendruk in ieder geval op dit vlak kan worden gerealiseerd.

Uit hetgeen ik u vanmiddag heb verteld, blijkt mijns inziens dat van oneigenlijk gebruik van de fiscale faciliteiten voor pensioenen en lijfrenten niet of nauwelijks sprake is. In die zin is het dan ook naar mijn mening ongewenst dat via deze fiscale faciliteiten sturend wordt opgetreden door de overheid. De wetgever zou zich op het terrein van pensioenen en lijfrenten veel meer volgend moeten opstellen. De gemiddelde Nederlander is heel goed in staat zelf te bepalen of en hoeveel lijfrentepremie hij wil aftrekken en zal niet meer aftrekken dan hij echt nodig heeft, omdat hij zijn euro's alleen maar in de vorm van belaste pensioen- of lijfrentetermijnen kan terug zien. Een meer volgende houding van de wetgever leidt ook tot een meer stabiele omgeving. Een betrouwbare overheid en een stabiele fiscale omgeving voor per definitie langjarige onderwerpen als pensioen en lijfrente zijn naar mijn mening van groot belang. Wat dat betreft zou ik ook willen pleiten voor meer zorgvuldigheid in het wetgevend proces. Complexe wetsvoorstellen op het gebied van de fiscale behandeling van oudedagsvoorzieningen zijn in een ijzingwekkend tempo door het parlement gejaagd. Met alle gevolgen van dien, reparatie via Veegwetten en Technische herstelwetten is aan de orde van de dag. De Wet op de inkomstenbelasting 1964 kende indertijd een doorlooptijd van vijfenhalf jaar, de Wet inkomstenbelasting 2001 ruim een jaar en de Wet aanpassing VUT/prepensioen en introductie levensloop werd in krap vier maanden door het wetgevend proces geperst

Door een meer volgende houding van de wetgever krijgen in ieder geval zowel wetgever, belastingdienst, pensioenuitvoerders als verzekeraars de gelegenheid om de enorme hoeveelheid wijzigingen die er de laatste twintig jaar over ze is uitgestort fatsoenlijk te absorberen. En dat geldt evenzeer voor de wetenschap. En dan ben ik terug bij de aanleiding voor deze rede en is de cirkel weer rond. In begon met de constatering dat pensioenrecht inmiddels een geaccepteerd specia-

⁶⁰ Tweede Kamer 2004-2005, 29 760, nr. 54, blz. 7, r.k.

lisme is en dat dat door mijn benoeming nu – in ieder geval aan de VU – ook voor het deelspecialisme fiscaal pensioenrecht geldt. Ik moet echter constateren dat het mij al steeds meer moeite kost om alle ontwikkelingen op dit relatief kleine vakgebied te blijven volgen. Ook dat al is voor mij voldoende om te pleiten voor een meer volgende en minder sturende houding van de wetgever.

Dankwoord

Aan het einde van deze rede wil ik graag mijn dank uitspreken. Allereerst aan AEGON. Mijn werkgever die niet alleen indertijd het schrijven van mijn proefschrift sterk heeft gestimuleerd en gesteund, maar daarna bereid is geweest om deze leerstoel te vestigen. Met name Johan van der Werf en Jan Overmeer ben ik hiervoor zeer erkentelijk. Jullie hebben een van mijn diepst gekoesterde wensen weten te vervullen. En Johan, wees maar niet bang, wat ik eerst bij AEGON in vijf dagen deed, blijkt met wat creativiteit ook in vier te kunnen.

Mijn dank gaat ook uit naar het College van Bestuur dat zijn medewerking heeft verleend aan de vestiging van deze stoel en zijn instemming heeft gegeven aan mijn benoeming. Ik dank Paul Vlas, Erik Lutjens, Adri Verzijl en Jan Overmeer voor hun bereidheid het Curatorium te vormen.

Ik dank mijn promotor Jaap Zwemmer bij wie mijn wetenschappelijke carrière uiteindelijk is begonnen, die hier aan de Vrije Universiteit een hopelijk glansrijk vervolg krijgt.

Ik dank mijn collega's van AEGON Adfis. Niet alleen voor de steun en interesse die zij tonen voor en in mijn wetenschappelijke werk. Maar ook omdat ik na inmiddels tien jaar AEGON met jullie een band heb opgebouwd die meer inhoudt dan de liefde voor het vak alleen. En daar ben ik blij mee en trots op. En uiteraard ook omdat jullie toch het grootste slachtoffer zijn van de hiervoor genoemde creativiteit die nodig is om het werk in Den Haag te kunnen combineren met het werk in Amsterdam. Vera, Mechteld en Jacqueline bedankt voor het meedenken en meewerken bij het schrijven van deze rede.

Ik dank in zijn algemeenheid een ieder die hier aanwezig is en die mij lief is. Ik kan u niet allen persoonlijk toespreken, maar weet uw aanwezigheid doet mij goed.

Uiteraard ben ik veel dank verschuldigd aan mijn gezin. Charlotte, Carlijn, Maarten, Joleen en Tobias ik zal nooit vergeten hoe jullie mij thuis ontvingen op de dag dat mijn benoeming rond was. Dat was geweldig! Ik zit nu weer wat vaker op mijn studeerkamer dan in de periode na het afronden van mijn proefschrift. Heerlijk dat ik daarvoor van jullie de ruimte krijg.

Ik dank de rest van mijn familie en schoonfamilie die altijd oprecht geïnteresseerd zijn in mijn werk, zowel bij AEGON als aan de VU.

Tenslotte een speciaal woord van dank aan de mensen die er in de meest letterlijke zin van het woord voor hebben gezorgd dat ik ben wie ik ben; mijn ouders. Ik ben heel blij dat jullie deze rede nog in goede gezondheid kunnen bijwonen. Dat is niet vanzelfsprekend op jullie leeftijd, dat hebben we onlangs van zeer nabij meegemaakt. Ik ben jullie allebei ontzettend dankbaar dat jullie mij de gelegenheid hebben gegeven om als enige niet medicus in de familie me te ontwikkelen tot waar ik nu sta. Ik ben daar trots op en ik weet dat jullie dat ook zijn. Ik ben ook trots op jullie en met alle respect voor jou Moeder, wil ik daarom deze rede opdragen aan mijn Vader. Ik weet dat jij ook graag een keer zo ergens had willen staan om een oratie te houden. Ik weet ook dat je die mogelijkheid hebt gehad, maar die niet hebt benut om zeker te stellen dat alle vijf kinderen in staat zouden zijn de opleiding te volgen die ze wilden. Daardoor zitten er nu hier vijf academici, vier doctoren en twee hoogleraren in de zaal die zijn opgegroeid aan de Aristoteleslaan in Zeist. Dank je wel!

Tot slot dames en heren, dank voor uw aandacht en aanwezigheid. Ik heb er enorm veel zin en heb mijn aanwezigheid aan de De Boelelaan tot nu toe elke keer weer als een feestje ervaren. Wat dat betreft kan dit niet beter worden geïllustreerd als met de opmerking waarmee mijn jongste zoon mij begroette toen ik na mijn eerste donderdag aan de VU weer thuiskwam. “En pap” vroeg hij, “heb je lekker geproft”. Ja, Tobias ik heb heerlijk geproft en hoop dat nog heel lang te kunnen doen.

Ik heb gezegd.

Voorburg/St. Vigil, maart 2005

Literatuur:

Booij, J.B., Verschuivingen in de na-oorlogse ontwikkeling der levensverzekering ten opzichte van voor-oorlogse verhoudingen; Verzekeringsarchief XXXIV, 1957

Caminada, C.J.J., Pensioenopbouw via de derde pijler, Beschrijving van de ontwikkeling, omvang en verdeling van premies lijfrenten volgens de Inkomensstatistiek; Leiden 2000

Centraal Bureau voor de Statistiek, Nationale rekeningen 1986, 1994 & 2003

Centraal Bureau voor de Statistiek, Tweehonderd jaar statistiek in tijdreeksen, 1800-1999; Voorburg/Heerlen 2001

Gales, B.P.A., Werken aan zekerheid. Een terugblik over de schouder van AEGON op twee eeuwen verzekeringsgeschiedenis; 's-Gravenhage 1986

Gerwen, J. van, De welvaartstaat; volksverzekeringen, verzekeringsconcerns, financiële dienstverleners en institutionele beleggers 1945-2000, Deel IV van Zoeken naar zekerheid, Risico's, preventie, verzekeringen en andere zekerheidsregelingen in Nederland 1500-2000; Den Haag/Amsterdam 2000

Kappelle, H.M., Schenking van of door middel van kapitaalverzekeringen; Weekblad voor Fiscaal Recht 1986/5740

Kappelle, H.M., Levensverzekering en fiscaal overgangsrecht; Academisch proefschrift, Amsterdam 2000

Nederlandse Orde van Belastingadviseurs, De kwaliteit van het fiscale wetgevingsproces; Amsterdam, november 2002

Rekenkamer: Belastingen als beleidsinstrument; Tweede Kamer 1998-1999, 26 452, nr. 2

Research International, De belangstelling voor het Deeltijdpensioen; Den Haag, december 2003

Schaap D. en Van den Berg T., Johan de Witt een volmaakte Hollander; Bussum 1972

Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam,
Ontwikkelingen op de markt voor vrijwillige aanvullingen op het pensioen;
Amsterdam, december 2004

Sociaal Economische Raad, Naar een robuust belastingstelsel; 98/07

Bijlage

Tabel 1;
Betaalde pensioen- en lijfrentepremies 1985-2003 t.o.v. nationaal inkomen.

jaar	betaalde premies in miljoenen⁶¹	als % nationaal inkomen
1985	€ 1.503	0,88
1986	€ 1.750	1,00
1987	€ 1.846	1,05
1988	€ 1.958	1,07
1989	€ 2.013	1,04
1990	€ 2.130	1,02
1991	€ 2.328	1,07
1992	€ 2.589	1,14
1993	€ 2.744	1,18
1994	€ 2.922	1,19
1995	€ 2.813	1,08
1996	€ 2.785	1,04
1997	€ 2.764	0,96
1998	€ 2.990	1,01
1999	€ 3.062	0,96
2000	€ 3.056	0,89
2001	€ 3.239	0,90
2002	€ 3.245	0,88
2003	€ 3.290	0,87

⁶¹ Bron; Centrum voor verzekeringsstatistiek o.b.v. gegevens PVK

Tabel 2:

Opbrengsten loon- en inkomstenbelasting 1992-2003 in miljoenen t.o.v. het nationaal inkomen

jaar	loon- en inkomstenbelasting⁶²	als % nationaal inkomen
1992	€ 28.778	12,74
1993	€ 30.911	13,37
1994	€ 24.681	10,09
1995	€ 23.079	8,87
1996	€ 22.512	8,37
1997	€ 20.897	7,27
1998	€ 21.121	7,15
1999	€ 21.836	6,86
2000	€ 23.553	6,87
2001	€ 24.607	6,82
2002	€ 29.502	7,97
2003	€ 29.168	7,75

Tabel 3:

Aantal belastingplichtigen dat lijfrentepremie aftrekt en gemiddeld bedrag aan afgetrokken premie per belastingplichtige

jaar	aantal	gemiddeld
1990	324.000	4.600
1991	355.000	4.600
1992	331.000	3.900
1993	355.000	3.500
1994	491.000	3.000
1995	680.000	3.000
1996	872.000	2.700
1997	1.059.000	2.500
1998	1.218.000	2.600
1999	1.393.000	2.600
2000	1.486.000	2.700
2001	1.479.000	1.630
2002	1.489.000	1.570

⁶² Bron: Tabel S61.4 Nationale Rekeningen Centraal Bureau voor de Statistiek